

Az ihletforrások vidékén – Nagy László nyomában

Kísérletnek nem tanulság nélkül való: tessék megkérdezni ötven mai tizenévest – akár városban, akár falun –, mit jelentenek ezek a szavak: bölcső, kaláka, regölés. Jó, ha néhányan tudják. Maradjunk a bölcsőnél. Az egyik legnagyobb magyar vers, a *Szózat* első strófájában olvassuk: „Bölcsőd az s majdan sírod is...” Ady költemény címébe emeli a kifejezést: *Séta bölcsőhelyem körül*. Nagy László ön-életrajzában mondja: „Bölcsős koromban...” Érti-e a magyar költészetet Vörösmartytól Adyn át Nagy Lászlóig és tovább, aki nem ismeri a szó jelentését? Igen, ma már – az áramvonalas babakocsik korában – annak megértésére, hogy mit jelent a bölcső, miféle alkalmatosság, milyen formájú és rendeltetésű bütördarab, a néprajzi múzeumba kell ellátogatni, és ott, a kiállított tárgyak között kell megnézni.

És a sor folytatható. Hogy Nagy László költészeténél maradjunk: mit jelent a zsendárzsebkendő, a palatábla, a kovács, a zablá? Mit jelent a csósz, a fékszár, a csorda? Csupa magyar szó, valamennyi használatból kikopott tárgyak, eltűnt fogalmak jelölésére szolgál. Először a tárgy, a foglalkozás vész el. Majd a fogalom is kikopik a használatból: az aktív szó passzív nyelvi ismeretű szegényedik. A folyamat következő állomása, amikor már a szót sem használjuk, és a jelentését sem ismerjük. Talán távolról rémlik: igen, ez magyar szó, elsüllyedt nyelvemlék, de tartalma érintetlenül hagy.

S gondoljuk meg: mindez jóformán a tegnapi keletkezett irodalmi alkotások megértésével kapcsolatban fölvetődő nyelvi probléma! Nem Árpád-kori oklevelek, szórványemlékek megfejtéséről van szó, hanem Vörösmarty, Ady, Nagy László műveinek a befogadásáról.

Nagy László költői gondolatainak megértéséhez elemi föltétel az általa használt nyelv,

szókincs és mondatfűzés ismerete. Talán ő az utolsó nagy magyar költő, aki beleszületett és gyermekkorában benne élt a múlt paraszti életformájában. Azok az élettények, élménytartalmak, amelyeket megismert és költészetébe emelt, az utána született költők számára már átélhetetlenek, megismerhetetlenek. Őt valóban bölcsőben ringatták, ő palatáblára írt és rajzolt, leste a falusi kovács műhelyében a fölszálló szikrákat, a határban csószkodott, és kedvenc ménjének zabláját felnőttként is megbecsülte: városi lakásában ablakának kilincsére függesztette.

Nagy László a mítosz szintjén élte meg a múlt paraszti életét, és nem könyvből, múzeumból tanulta. Ismerte hagyományos formáit, és tanúja volt lassú pusztulásának, elmúlásának. Tudta, hogy a változás szükségszerű, de azt is mélyen átélte, hogy minden változás morális és humánus értékek elvesztésével jár együtt. Költői magatartása kettős, költészetének alaphangja tragikus. S mivel alapélménye nemcsak sajátosan magyar probléma, hanem a huszadik századi közép- és kelet-európai társadalmakban általános jelenség, ezért válhatott költészete egyetemes értékűvé.

A kezdet

Nagy László 1925. július 17-én – a családi hagyomány szerint 14-én – született Felsőiskázon. Fényes Elek 1851-ben a *Magyarország geographiai szótárában* ezt írja: „Iszkász [így!] (Felső), magyar falu, Veszprém vármegyében, 303 katolikus lakossal s parochiális szentegyházzal. Földesura a kegyes alapítvány.” Amikor Nagy László tízéves, a *Pesti Hírlap Lexikona* ezt közli a faluról: „kisközség, Veszprém vármegye, devecseri járás, 318 lakos, vasútállomás Kerta, utolsó posta és táviró Középisz-

A. Tóth Sándor rajza Nagy Lászlóról

káz.” Vagyis eredetileg három Iszkáz volt: Alsó-, Felső- és Középiszkáz. A három falut 1947-ben Iszkáz néven egyesítették. Fényes Elek könyvétől Nagy László születéséig háromnegyed század telt el. Ennyi idő alatt nemcsak a falu lélekszáma nem változott, de a vasúttól, a fontos közlekedési utaktól távol fekvő községben a gazdálkodás, a paraszti életmód és szokásvilág is jóformán ugyanaz maradt.

Apja, Nagy Béla harmincnégy éves volt, amikor feleségül vette – „héjagyorsasággal ragadta magához” – a tizenhét éves Vas Erzsébetet. Amikor a költő megszületik, már van egy nővére, Izabella. Az apa húsz-huszonöt holdon gazdálkodik, ehhez bankhitelre még öt holdat szerez a dobra került Apponyi-birtokból. De beüt a gazdasági válság, és az adósságot, a kamatokat húsz éven át hurcolja. Ért a földhöz, a gazdasághoz; lovakat, teheneket, disznókat tart. Nem szegények, de a népes család eltartása, a gyerekek taníttatása nem kis gond. A költő tizenhárom éves koráig – s a nyári vakációkban később is – a falusi gyermekek megszokott, hagyományos életét éli.

Önéletrajzi visszaemlékezésében írja: „Házunk szélső ház, a falutól kissé távol... Távoli körben dombok, erdők, hegyek. Nyugaton a

Ság és Kemenesalja, keleten a Somló és a Bakony. Tíz esztendeig futkostam itt, utánozva embert, állatot, madarat. Fogamra véve a játékszabolát még büszke is voltam, hogy szám erejével hurcolom pajtásaimat. Ha már ló, legyen tüzes. Fészket raktam az öreg fákra, kőtövéket költögettem. Egyik fáról a másikra a koronán egyetlen ágacska irgalmával is átlen-dültem. Éltem a félvad életet, nehezen törtem be az iskolában. A fegyelmet tán azért türtem, mert nagy volt bennem a kíváncsiság. A »mes-ter« keze alatt nem tűntem ki a többi közül, csak szép- és helyesírásban meg rajzban... Iskolából sokszor kikért apám, például, ha a malacokat szoktattuk a községi kondához. Ilyenkor én futkostam a kanász helyett. Mikor a kiscsíkó először ment anyjával a mezőre, én kíségettem. A pásztorkodás kitöltötte egész nyaramat. Ősszel a délutánok is ezzel teltek a havasesőig. Szép és kegyetlen sors volt a pásztorkodás. Hőben, hidegben, szélben, esőben mennem kellett. Egyszer a kiskutya elhurcolta egyik cipőmet, sokáig nem leltük. Mezzit-láb kellett járnom az őszi sarat és poccsátakat. A pásztorkodás külön iskola volt. Óra nélkül is megmondtuk az időt, megismertük a füveket, virágokat, játszottuk az ősi játékokat: medvézést, hatludazást, kurtázást meg a zsvá-nyozást. Simi vezérnek neveztek ki. Kigyófejű ostort fontunk, s kötöttünk parittyát. Az ostorokra fölakasztottuk egymást játszásibul. Kegyetlenül birkóztunk. Átestünk sok-sok próbán...”

Nagy László születése után két évre ismét lánytestvére – Mária – születik. A család negyedik, legkisebb, későn sarjadt gyermeke István, aki tizenhárom évvel fiatalabb bátyjánál. Ugyancsak írói tehetséggel születik, s amikor első munkái megjelennek, a bátyjától való megkülönböztetés céljából az *Agh István* írói nevet veszi fel. Agh István maga is kitűnő költő, és igen érzékeny szépprózai munkái, esszéi jelennek meg. Az Erzserszinű Magyarországi könyvsorozatban publikált *Üres bölcsőnk járása* című könyvében írja: „Szülőföldem, Iszkáz határában, a Rét-dombon, voltaképpen a falu talapzatán, a kertek alatt elneveztem egy jelzőkövet a Világ Közepének. Most erre a kőre állok gondolatban, olyan elhatározással és önbizalommal, hogy kezembe zászló is ille-nék” – kezdi a könyvet, majd gyerekkori emlé-két idézi: „A rét befagyott vadvizein korcsolyáztunk. Az lett a jég királya, aki a legjobban tudta; a megcsodált vaskorcsolyás sem lehetett első, ha sokat bukott. Pedig azok a fakorcsoly-

lyák! Akácfa hasáb élére feszített drótjaikkal nem adtak alkalmat trükkökre, csak száguldani lehetett rajtuk, »axelünk« egy hirtelen fordulat volt a jég szélén...»

Szemlélődését, körbepillantását így folytatja: „Keletnek fordultam a Világ Közepéről. Arra a kövesútra gondolok, amely innen is jól belátható. Csöpp koromban fenyőfacimeres szélső házunktól mintha tovább sem vezetett volna az az út. Aztán világgá mentem gyalog a Harasztra, ebbe a bokros, vizes agyagbányába. Ott volt a legszebb a tavasz, föléledtek a vízből a békák. Oda járt már első itthoni napján is a gólya. Gőtéket gyűjtöttem, hidrákon tanulmányoztam az élőlények földarabolásból való megújulását. Tízéves szeretőmmel ott szerettem volna találkozni a keresztnél, s vele menni a békákhoz meg mindenféle véglényekhez. Tovább a falu túlsó oldalára, nyárfásaink alá...»

Hátrafordulva kövemen, alkonyatban meg látom hosszú árnyamat. Pontosan a Somló csúcsára mutatja az irányt. Ahogy nyugszik a nap, alulról kigyújtja a préházak ablakait, ettől a várrom még feketébb lesz. A testvérem festette olajképet odatámasztom a hegykút vályújához: szüret, muzsikás cigányokkal, Zsiga föltúrt gatyában, meztláb tapossa a kádban a szőlőt, a kis Erzszi bámulja a vigalmat, lába meggörcbült a csodálkozástól...»

Iskolák után

Nagy László tizenhárom éves korában, 1938 őszén Pápára kerül, beiratkozik a Zimmermann utcai polgári iskolába. Az alsó két osztályt magánúton, a felső két osztályt rendes tanulóként végzi. Öccsével, nővéreivel anyai nagyanyja felügyelete alatt a Zöldfa utca 20. szám alatti ház egyik udvari szobájában lakik. A polgári iskola befejezése után a pápai református kollégium kereskedelmi iskolájának lesz a tanulója. A gimnázium helyett azért választja ezt az iskolát, mert korábban nem tanult latint, s a négy év anyagából különbözeti vizsgát kellene tennie. 1945-ben érettségizik. Egy évig otthon marad, apjának segít a gazdaságban, sokat olvas, rajzol, fest és verseket ír.

1946 végén Budapestre megy. Huszonegy éves. Előbb az Iparművészeti Főiskolára iratkozik be, majd a következő év szeptemberében a Képzőművészeti Főiskola rajz szakán folytatja tanulmányait. Népi kollégiumokban lakik, előbb a Damjanich utcai, majd a Dózsa

György úti, aztán az Andrassy úti, végül a Bajza utcai kollégiumban. 1948 őszén ismét főiskolát, illetve egyetemet változtat: beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának első évfolyamára. Előbb a magyar irodalom-szociológia-filozófia szakon tanul, majd a második félévben az orosz szakon folytatja tanulmányait.

Ez az az idő, amikor Nagy Lászlóval – anélkül, hogy megismerkedtünk volna – találkoztam. Magam is 1948 őszén kezdtem meg tanulmányaimat a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a magyar-történelem szakon. Az öt év korkülönbség Nagy László gyerekkori betegségéből, elemi iskolai osztályismétléseiből és a képzőművészeti tanulmányok kedvéért tett kerülőutakból adódik. Az irodalmi, a nyelvészeti, a filozófiai előadásokat egy féléven át közösen hallgattuk. Előkeresem egyetemi leckekönyvemet, ott látom, hogy az elsőéveseknek nyelvéstetét *Pais Dezső*, irodalmat *Waldapfel József*, szociológiát *Szalai Sándor*, filozófiát *Fogarasi Béla* adott elő. Magam is emlékezem a jelenetre, amit Nagy László önéletrajzában elbeszél: „Az egyetemen a Csokonai-előadáson elaludtam. Waldapfel professzor fölrázott: »Az én poézisom természetéről beszélünk!« Ijedelmemben mondani kezdtem: »Mások siralmas énekekkel / Bőgettessék az oboát / És holmi gyász-trenódiát / Rikassanak jajos versekkel.« Alhat tovább, kolléga, mondta.»

Később költészetéről többször írtam, és személyesen is megismerkedtünk. Főként írószövetségi tanácskozásokon, szerkesztőségekben találkoztunk. Jól emlékszem 1971-es pécsi látogatására. A tanárképző főiskola kollégiumának volt a vendége. Az író-olvasó találkozót a kollégium legfelső emeletének egyik termébe hirdették. Nagy Lászlóra sokáig kellett várni. A kollégium liftje csak meghatározott napokban működött, s a liftet ezen a délután a bottal, nehezen járó költő kedvéért se nyitották ki. Hiába keresték a portást, a kulcs nem került elő, és a költőnek gyalog kellett az ötödik emeletre fölkapaszkodnia. Költészetét *Czine Mihály* méltatta, utána verseiből olvasott föl Nagy László. A *Mikrokozmosz* füzetek sorozatában akkor jelent meg *Ég és föld* című oratóriuma. Ezt dedikálta lányomnak.

Utoljára 1977 őszén láttam. A Magyar Írók Szövetsége Ady Endre születésének századik évfordulóján, október 10-től 12-ig rendezte meg a *IV. nemzetközi költőtálalkozót* a budai várban, a Magyar Tudományos Akadémia

kongresszusi termében. A találkozó központi gondolata Ady költészetének honi időszerűsége és világirodalmi kisugárzása volt. A tanácskozáson Nagy László is részt vett, a szünetekben fáradt alakja, kék bársonyöltönye, szomorú, sápadt arca hol itt, hol ott bukkant föl. Kezet fogott régi ismerőseivel, barátaival, s elbeszélgetett a tanácskozáson megjelent, ritkábban látható, vidéken élő írókkal, az országhatáron túlról érkezett költőtársakkal, *Kányádi Sándorral*, *Fehér Ferenc*cel, verseinek avatott bolgár és finn fordítójával, *Nino Nikolov*val és *Anna-Majja Raartilával*. Egy fiatal pécsi képzőművész munkáira hívtam föl a figyelmét. Mondta, küldje el a rajzait az Élet és Irodalomhoz, bár azt is jelezte, hogy már nem vesz részt a lapnál a képszerkesztő munkában. A találkozó hangulatára ráült *Kormos István* halálhíre. Nagy Lászlót mélyen érintette, talán legkedvesebb költőbarátját veszítette el. Erdélyben kétszer jártak együtt. Kormos kérdéseire válaszolt a tévé kamerái előtt a portréfilmben. Nem sokkal előbb vidám hangulatú verses „hódolatot” írt a kártyában-nőben szerencsés, versben-játékban győztes, varázslatosan tiszta szívű költőhöz.

A nemzetközi költőtalálkozó után, október 19-én a magyar költők nevében Nagy László búcsúztatja két évvel idősebb barátját a Farkasréti temetőben.

Ekkor már sajtó alá rendezte, és átadta a kiadónak *Jönnek a harangok értem* című – félelmetes és baljós című! – verseskötetét. A könyv megjelenését azonban nem érte meg. 1978. január 30-án reggel, Budapesten, élete ötvenharmadik évében váratlanul meghalt.

Nyomozás

A költő halála után három évre *Illés Endre*, a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója bizalmából lehetőségem nyílt arra, hogy az *Arcok és vallomások* sorozatban, mintegy tíz ív terjedelemben könyvet írjak Nagy Lászlóról. A könyv célja, műfaja: pályarajz, portré a költőről. A munka irodalomtörténeti és alkotáslélektani módszereket egyaránt megkívánt, s mindemellett még tekintettel kellett lennie poétikai, költészettani kérdésekre is. Mivel mind ez ideig ehhez hasonló, összefoglaló jellegű könyv nem jelent meg róla, a gyökereknél kellett kezdeni a vizsgálódást. Versein kívül csak a *Kiss Ferenc* által szerkesztett kötetet, a prózai írásaiból összeállított *Adok nektek*

aranyvesszőt vehettem a kezembe. Vagyis a leg-
elemibb életrajzi adatokat is föl kellett tární, biográfusnak és bibliográfusnak kellett lenni, a versek első megjelenési helyét ki kellett kutatni, a kötetek kritikai visszhangját, az életmű befogadásának folyamatát a lapokban és a folyóiratokban nyomom kellett követni.

Kezdjük hát az ifjúkornál, gyerünk a helyszínrre! – fogalmaztam meg a magam számára az első kívánságot. Munkámhoz, az utazás előkészítéséhez, lebonyolításához a legtöbb segítséget könyvtárosoktól, a Veszprém megyei Könyvtár munkatársától, *Balogh Ferenc*nétől, a muzeológus *Harmath Istvántól* és *Huszár János* pápai vezető szakfelügyelőtől kaptam. 1980 őszén az ő kalauzolásukkal jártam be Nagy László élete első két évtizedének a színhelyeit.

Térben és időben visszafelé haladva, egyre szűkülő koncentrikus körökben derítettem föl a költő életének Veszprém megyei éveit. A kutatást, az irodalomtörténeti „nyomozást” Pápan kezdtük. Először megkerestük a pápai református kollégium kereskedelmi középiskolájának az iratait. A kereskedelmi tagozat osztálytermei a kollégium épületében, a Széchenyi tér és a Jókai utca sarkán voltak. Az iskola jogutóda ma a pápai Jókai Mór közgazdasági szakközépiskola (Felszabadulás u. 45. sz.). Itt őrzik a hajdani, kézzel írott iskolai anyakönyveket, az 1945. július 9–10-én szóbeli érettségi vizsgát tett tanulók iratait. A háborús idők miatt szabályos nyomtatványok helyett cérnával összefűzött, négyzetkockás ivpapirból összeszerkesztett jegyzőkönyveket használtak. Az érettségi anyakönyvben Nagy László a 13-as számot viseli. Az iratokból tudjuk, hogy végleges osztályzata „érett”, s az érettségén csak magyar nyelv- és irodalomból kapott jeles érdemjegyet. Innen tudjuk azt is, hogy a szóbeli vizsgán magyar irodalomból először *Kazinczyról*, majd *Babits*, *Kosztolányi* és *Juhász Gyula* költészetéről kellett beszélnie.

Az 1921-ben épült, Zimmermann utcai „ál-lamilag segélyezett római katolikus polgári fiúiskolában” ma óvoda működik. Iratokat itt nem találtunk. A Nagy László polgári iskolai tanulmányairól hirt adó hajdani nyomtatott értesítőket a református kollégium – ma is egyházi kezelésben működő – könyvtárában leltük meg. Ezekből rekonstruálható, hogy mikor volt a költő magán-, mikor rendes tanuló. A polgári iskola négy osztályát három év alatt végezte el. (A második osztályos magánvizsgán először megbukott, a negyedik osztályban viszont *vastagbetűs*, azaz jeles lett.)

A kisdíák pápai szállása, a Zöldfa (ma Világos) utca 20. szám alatti ház ma is áll. A házban több lakás volt, a szülők az egyik udvari szobát bérelték. A ház mai lakói emlékeznek, hogy a költő a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején meglátogatta a házat, fényképeket készített, s megkérte őket, tegyék a sóprút az ajtó mellé, mert az ő idejében ott szokott állni.

A felsőiskolai elemi iskola épülete a falu közepén, a templom mellett található. A faluban iskola ma már nincs, az épületben óvoda működik. A felsőiskolai római katolikus felekezeti népiskola iratait a szomszédos faluban, a kertai általános iskolában őrzik. Az iratok eléggé rendetlenül hevernek egy szekrény alján. Némi keresgélés után megtaláljuk a harmincas évek anyakönyveit, amelyekből kiderül, hogy Nagy Lászlót hatéves korában, 1931 őszén iratták be a helyi elemi iskolába. Az osztatlan iskolában hat osztály, ötven-hatvan gyerek jár együtt. A mestert *Kiss Jenő*nek hívják. Az első négy osztályt zökkenő nélkül végzi el. A negyedik elemi után, 1935 nyarán történik vele a szomorú eset: a réten, őrzés közben nagy láz, majd hideglelés tör rá. Orvost kell hívni, majd Pestre, a Verebély-klinikára kerül. A diagnózis: csontvelőgyulladás. A lábát nem kell levágni, de megoperálják, s élete végéig bottal, járógéppel jár. A tragikus betegség nyomai az iskolai iratokban is nyomon követhetők. 1935 szeptemberében elkezdi ugyan az ötödik osztályt, de a tanévet nem tudja befejezni, a tanév végén Kiss Jenő azt írja az anyakönyvbe: „Betegség miatt nem osztályozható.” 1936 szeptemberében újra beül az iskolapadba, de a tanév végén ismét ez kerül a bizonyítványába: „Betegség miatt nem osztályozható.” 1937 szeptemberében harmadszor rugaszkodik neki az iskolának. Végre 1938 júniusában bizonyítványt kap az ötödik elemi iskolai osztály elvégzéséről. A tanító kézzel írt, kalligrafikus betűi egy kisdíák fájdalmát, ropant erőfeszítéseit, szorongását és halálfélelmet takarják...

Akár a koncentrikus körökből építkező, a szülőház körül mozgó Ady-vers, a *Séta bölcsőhelyem körül*, a mi utunk is a költő szülőházánál ér véget.

Az L alakú, zsindellyel fődött, öt ablakával az utcára néző „hajtott ház” a falu utolsó házától kissé távolabb, a Kiscsosz felé vezető egyenes út jobb oldalán áll. A költő édesapja, Nagy Béla 1969-ben halt meg, a felsőiskolai temetőben pihen, a templom mögött. Édesanyja egy ideig a házban marad, egyedül él, de nehezen

viseli el a magányt, ezért rövidesen beköltözik a faluba, védettebb helyre. A magára hagyott ház romlik, pusztul, egy-egy mozdítható tárgynak is lába kél. 1974-ben a szülőföldjére látogató költő már a pusztuló házat látja. 1980 őszén még fájdalmasabb kép fogad bennünket. A tömésfalú, sárból vert házat a „Zöld huzat”, az enyészet vette birtokba. A kocsiszín, az istálló, az ólak, a pajta üresen árválkodik. Az udvart a fű fölverte.

Velünk csaknem egyidőben érkezik a ház elé a Veszprém megyei Tanács elnöke és kísérete. Azt mérlegelik, mit lehetne tenni az épület megmentéséért, irodalmi emlékhellyé alakításáért. – Valóságos kúria ez a ház – mondja a deputáció egyik tagja, és kezébe vesz egy földön heverő díszes lószerszámot.

Utolsó állomásunk Devecser. Az anya, Vas Erzsébet itt él idősebbik lányával és annak családjával. Erzsike néni megmutatja Lackó fia leveleit és utolsó karácsonyi rajzos üdvözlétét, a csupa zölddel és arannyal festett három betlehemi pásztort. – A Laci nagyon jó gyerek volt... Meg olyan eleven is... Mindig szeretett fára mászni... – mondja. Kimegyünk a ház elé, az udvarra, és Harmath István lefényképez bennünket.

Utóélet

1981 nyarán készültem el a pályakép megírásával. A könyv 1983 tavaszán jelent meg. Rajtam kívül álló okok miatt képek, fotók nélkül, *Urai Erika* szép címlapjával, a borító hátoldalán *Molnár Edit* fényképével, mégis örömmel vettem kézbe a könyvet. A Veszprém megyei könyvtárosok ismét jelentkeztek: íróolvasó találkozóra hívtak a megyébe, Nagy László szülőföldjére, költészetének forrásvidékére, az anyaggyűjtés, a közös utazás színhelyére, Pápára, Kertára, Devecserbe, Ajkára. Akkor már hírlett, hogy összefogott a közösség a szülőház megmentésére, s Ágh István terveinek, javaslatainak figyelembevételével irodalmi múzeumot és vendégszobát rendeznek be a falak között. A munka azonban nem ment könnyen. Nemcsak pénzre volt szükség, de a közömbösséggel, a legyintőkkel, az ellenszorkolókkal, a „minek egy újabb irodalmi múzeum?”, „inkább óvodát építsenek”-féle akadémikus kérdésekkel-nézetekkel is meg kellett küzdeni.

Jól emlékszem például a kertai iskolában hirdetett rendhagyó irodalomórára. Ez volt a

A költő szülőháza, ma irodalmi emlékmúzeum

hely, ahol két évvel korábban olyan nehezen kerültek elő a felsőiskolai elemi népiskola anyakönyvei a poros, lomos szekrényekből. A gyerekeknek csillogott a szemük, Nagy László-verseket mondtak értelmesen, szépen, a pedagógusok is kedvesek voltak, sok mindent kérdeztek, csak éppen az iskola igazgatójával nem sikerült kezét fogni. „Éppen fontos látogatója van: szakfelügyelő” – ért el hozzám a magyarázkodó üzenet.

De az igazán emlékezetes a devecseri találkozó volt. Abban a könyvtárban, ahol néhány éve még *Berek Kati* mondta a *Menyegzőt* a költő jelenlétében... Már jócskán benne voltunk a beszélgetésben, amikor a széksorok között megláttam a költő édesanyját. Könyv írójának, író-olvasó találkozók résztvevőjének ritkán adódik ilyen pillanat. Próbáltam magamnak megfogalmazni a helyzet kivételességét, egyszeri varázsát: „Képzeld el, mit érezhetett az ember, akinek – mondjuk – 1924-ben, Ady halála után öt évvel, az akkor még élő Pásztor Mária jelenlétében kellett volna beszélnie költőfiáról?” Hát valami hasonlót éreztem én is ott, a devecseri könyvtárban, 1983 nyarán...

A szülőföld arra törekszik, hogy méltó módon ápolja a költő emlékét. Halála után a devecseri könyvtár *Fery Antal* grafikussal ex librist tervezet. 1980 áprilisában Ajkán fölállítják *Vigh Tamás* alkotását, aki szoborban fogalmazta újra a költő arcvonásait. A pápai iskolában elevenen él Nagy László neve...

És 1984 tavaszán, a költészet napja előtt egy nappal sor került a hajdani szülőházból kialakított Nagy László-emlékház fölavatására. Szerencsés véletlen, hogy az emlékház kiállítását ugyanaz a *Gyuricza László*, Veszprém megye tanácselnöke nyitotta meg, akivel annak idején a lakatlan, üres, romló szülőház előtt találkoztam, s aki akkor még csak azt latolgat-

hatta, hogy sorsára hagyják-e vagy megmentésük az épületet. A költőtársak nevében *Csoóri Sándor* emlékezett Nagy Lászlóra. S mivel az emlékház avatása egyben a költészet napja rendezvénysorozatának megnyitója volt, az írószövetség elnöke, *Hubay Miklós* József Attiláról beszélt. A beszédek között *Berek Kati* a *Menyegzőt* mondta el, népzenei együttesek megzenésített Nagy László-verseket adtak elő.

Az országos ünnepségre több ezren gyűltek össze. Ott volt a költő édesanyja, ott voltak testvérei, ott volt a költő özvegye, fia, ott voltak barátai, tisztelői, a különféle társadalmi intézmények és testületek vezetői, eljöttek a bolgár város, Szmoljan képviselői, akik már korábban díszpolgárrá választották Nagy Lászlót, majd utcát neveztek el róla, és emléke őrzésére múzeumot rendeztek be.

Az épületet részben visszaállították eredeti állapotába, részben múzeumi-kiállítási enteriőrre alakították át, részben állandó ott-tartózkodásra alkalmas vendégszobát rendeztek be. A déli szoba csaknem olyan, mint régen: a család életét tükrözi. A hajdani konyhában az üvegvitrinek alatt látható tárgyak a költő munkásságát idézik. A kocsiszín helyén épült részt a szmoljaniak rendezték be bolgár népművészeti emlékekkel. A külső falakra két dombormű, *Orosz János* és *Szilágyi Bernadett* munkája került. Ebben a környezetben különleges hangsúlyt kapnak a költő szavai: „... Ad életet a nemlét, / nevel, mint egyetlenjét, / erős csont-almamater. / S kitűnik származásom, / e láthatatlan kráter / fölött ha földvirágzom.”

Az emlékház megnyitására a Veszprém megyei Könyvtár – *Balogh Ferencné* szerkesztésében – tartalmas könyvet jelentetett meg. Az *Égi s földi virágzás tükré* a Nagy Lászlóról szóló írásokból, a kortársak emlékezéseiből közöl jól elrendezett válogatást. A könyvet – valódi könyvtárosi munka – gondosan összeállított válogató bibliográfia egészíti ki. Ebből tudjuk, hogy 1984-ig nem kevesebb, mint nyolcvankét verset írtak Nagy Lászlóról és hozzá.

Van tehát már Nagy László-emlékház Iszákazon, helyreállították a szülőház falait, van, ahol megtekinthetjük azt a környezetet, amely a költőt gyermekkorában körülvette, megtekinthetjük azt a tárgyi világot, amelyet költészetébe emelt. A gond most már a fenntartás, a működtetés. Általában könnyen lelkesedünk, könnyen hozunk áldozatot valami egyszerűnek a helyreállítására, megalkotására. Lezajlik az ünnepség, megvan a virág, elhangzanak a be-

szédek, aztán a műemléket, a megnyitott múzeumot, emlékházat a sorsára hagyjuk. Pedig akik Iszkázra látogatnak, a jövőben is szeretnék tiszta és meleg emlékházat találni, szeretnék a költő könyveit és a róla szóló munkákat a helyszínen megkapni, szeretnék fotót, képeslapot vásárolni, szeretnék, ha versei hanglemezen is hozzáférhetőek volnának.

Egy emlékező

Az emlékház gondnoka *Szabó Antal*, akit a faluban mindenki csak Tóni bácsinak ismer. – Egyszer jön valaki, és kérdezi, hol lakik a Szabó Antal – meséli. – Hát nem tudták neki az emberek megmondani. Van itt Simon Anti, van Ihász Antal, van Toncsi, én vagyok a Tóni bácsi.

1917-ben született. Mivel édesapja hivatalos volt Nagy Béla és Vas Erzsébet esküvőjére, már ott futkosott, lábatlankodott a szülők lakodalmán. Később kocsisként került Nagy Bélaék házához, s néhány évig náluk szolgált. Most, amikor a szülőházat emlékháznak rendezték be, ő mondta meg, hogy a bútorok hol álltak, melyik szobát mire használták, mi volt a falakon.

– Ötéves voltam, mikor esküdött a Béla bácsi. Édesapámmal mentünk el. Szomszédok voltunk. Aztán ugye a Béla bácsi is ott volt az én apám lakodalmán. Bözsi néni szép, gyönyörű, csinos lány volt. Magas. Béla bácsi mondta az édesapámnak: „Nyárád legszebb lányát hozom.” Nem is mert ám sapkát hordani a Béla bácsi, csak kalapot, mert alacsony volt. Odajött Erzsi néni a házba. Aztán élt még a Mária néni, a Béla bácsi édesanyja, Lackónak a nagymamája. Ő a felső szobában lakott, a fiatalok meg az udvar felőliben. Középuított volt a konyha. Még akkor is az volt a konyha, amikor én náluk szolgáltam. Mert ott hagyta őket a cselédjük. Akkor mondta a Béla bácsi édesapámnak: „Te, a Tónit add oda, segítsen ki bennünket, legyen itt az új év végéig.” Aztán én meg kaptam rajta. Lovak voltak náluk, minden csuda, és én nagyon szerettem a lovakat... A Lackóval akkor történt az a dolog. Állandóan orvoshoz hordoztam. Egy trapp Devecser, ott voltunk... Aztán jött az ős, hazakerült a Lackó. Akkor a Szemes kezelgette, a csöglei körorvos. Aztán a papírt megírta: klinikára Pestre küldte. Hát oda vinni köllött. A hajnali vonatlat...

– Én mindig azt mondtam a Lackónak, hogy te tanár légy, te gyerek. Annak olyan esze volt.

Meg rajzolni szeretett. Én először úgy gondoltam, hogy rajzoló lesz. Fogtam ki a lovakat, lerajzolt, utána mutatta a képet, mindenki ráismert...

– Béla bácsi a környéken a legjobb menetű gazda volt. Fialat korában valamilyen tanfolyamra járt Pápan. Nagyon sokat tanultam én tőle, meg soknak adott tanácsokat is. Ebben a négy járásban itt körben a legelismertebb ember volt. Ismerték is mindenütt. Hiszen ez volt a baj. Mert ha valahova elmentünk, annyi volt az ismerős. Aztán a kocsmából, ugye, nehéz volt kimenni, mert nem akarta szégyenben hagyni őket. A Bözsi néni meg itthon: „Mért nem hozod haza a Béla bácsit?” Hát hogy hozzam haza?

– Olyan lovaik voltak, mondom, akkor izdadtak, ha nem eresztette az ember. Pápara egy és negyed óra alatt bementek. Huszonöt kilométer! A Vidi-dombon fölvittek azok, egy lépést nem mentek, csak ügettek. Prima lovai voltak. Három éven keresztül minden évben ezek hozták el az első díjat. Voltak akkor ilyen kiállítások. Mindenütt az ő lova nyerte az első díjat.

Tóni bácsi a szülőfalujába látogató Nagy Lászlóval is szokott találkozni:

– Úgy összeszaladtam vele... Amikor filmeztek, a regősénekhez. A templomot lefényképezték, a temetőt lefényképezték. És akkor a régi ismerősökkel, akikkel találkozott a faluban, bejöttek a boltba... Lehetett látni azt a fájdalmas arcát, mindig olyan fáradt volt... Jött a botjával, és akkor: „Szerbusz.” Föltartotta a botját: „Hogy vagy?” Mutatta, hogy nem csüggedt, de az arcán látszott, hogy ez az ember fáradt, mint aki három éjjel nem aludt. Sajnáltam...

Tóni bácsi arról is tud, hogy a felsőiszkázi művelődési ház, a későbbi iskola megépítésében a költő édesapjának, Nagy Bélának is szerepe volt. Talán egy mítosz megszületésének, a költőfiúból az apára kisugárzó legenda kialakulásának lehetünk a tanúi:

– Hogy kultúrház volt Iszkázon, annak köszönhető, talán így mondjam, a Lackó apjának... Mert Sangli [*Schandl* – a szerk.] Károly országos képviselő volt a komája, Lackónak a keresztapja... Hát annak a révén lett. Mert a jegyző, a Hanich nevezetű minden áron lefújta volna. Mert az községi terület volt... Nem ment sehogysem. De a Lackó apja addig járt, addig járt, míg kijött a képviselő, kérem, segílyt kaptak, így lett a kultúrház, máma meg iskola. Aztán akkor egy olvasóköri is lett. Es-

ténként én is, már serdülő legényke voltam, hát oda szoktunk menni, nem a kocsmába. És a Béla bácsi vezette az egészet. Ahogy mondtam, ő végzett valamilyen mezőgazdasági tanfolyamot. A gazdaságról, a vetésforgóról, meg hasonló dolgokról beszélt. Úgyhogy mondhatom azt, hogy a Lackónak az apja, a Béla bácsi akkor talán elismertebb ember volt, mint a Lackó. Ebben a járásban. Itt köröskörül... Akkoriban voltak olyan mezőgazdasági újságok. Hosszú asztal volt, azt körülültük. Akinek nem jutott hely, a kályha mellé ült. Mert voltak ugye idősebbek is. Nagyon szép volt. Aztán Béla bácsi meg Szanyi Gyula bácsi, az asztalos szindarabokat is tanítottak... Mezőgazdasági előadások voltak. Azt is megrendezte. Aztán belevágtak az anyakocartartásba és hizlalásba... Én nem mondhatok mást, csak jót a Béla bácsira... (A Szabó Antallal folytatott magnetofonbeszélgetést, amelyből e részleteket idéztük, *Timár Vera* készítette 1984-ben.)

És a könyvtárak

A három faluból, Alsó-, Felső- és Középiszkázból összevont Iszkáznak ma – egy híján – hétszáz lakója van. A település könyvtárosa *Bertha Károly* nyugdíjas pedagógus, az író, *Bertha Bulcsu* nagybátyja. A könyvtár állománya 2820 kötet, elég kevés, a település lélekszámának mindössze negyszerese. A beiratkozott olvasók száma se sok: 138 (ebből tizennégy éven aluli 46, felnőtt olvasó 92), vagyis a lakosság egyötöde. A könyvtár állományában – ez elég szép szám – 11 Nagy László-mű található.

A kertai könyvtáros *Vrábel Miklósné*. A község lakóinak száma: 724. A könyvtár állománya 7362 kötet: egy lakosra mintegy tíz könyv jut. Még kedvezőbb adat: csaknem minden második kertai ember beiratkozott könyvtári olvasó: számuk 1984-ben 308 (171 fiatal, 137 felnőtt). A könyvtárban, sajnos, csupán hat Nagy László-művet tartanak.

A környék legnagyobb települése a hajdani járási székhely, Devecser. Lélekszáma 5759. A könyvtárban – *Kovács Emil* vezetésével – tíz könyvtáros dolgozik. A könyvtár állománya a három település közül Devecserben a legkedvezőbb: 82 388 kötet, a község lélekszámának tizennégszerese. Az olvasók száma is magas: csaknem eléri a kétezret (az 1836 főből 733 a gyermek, 1103 a tizennégy éven felüli), vagyis minden harmadik devecseri lakos beiratkozott könyvtári olvasó. A devecseri könyvtárban Nagy László húsz műve található meg.

Nagy László olvasottsága az elmúlt évben mindhárom településen erősen megnőtt. Ebben közrejátszott az emlékház avatása is. Sokan most ismerkedtek meg nevével és költészetével. Iszkázon 22, Kertán 26, Devecserben 48 alkalommal kölcsönözték ki műveit. Ezek a számok persze nem sokat mondanak. Iszkázon és Kertán kevés olyan család akad, amelyeknek nincs Nagy László-kötete, s ezért a könyvtári kölcsönzések száma nem jelezheti pontosan a költő olvasottságát.

A devecseri nagyközségi könyvtár arra törekszik, hogy Iszkázon és Devecserben teljes Nagy László-gyűjteményt hozzon létre. Ha az eredeti műveket antikváriumban már nem tudja megszerezni, a hiányzókat lemásoltatja. Ugyancsak teljessé kívánja tenni a Nagy Lászlóról szóló irodalmat, amiből már eddig is sok tanulmányt és cikket összegyűjtött.

A devecseri könyvtár kötelességének érzi Nagy László hagyományainak őrzését és ápolását, költészetének megismertetését. Például a gyermekkönyvtár olvasói a közelmúltban két külön autóbusszal jártak Iszkázon; a diákklub tagjai – középiskolások – egy szombat délelőttöt töltöttek az emlékházban. Ezekre az alkalomokra meghívták a költő öccsét, Ágh Istvánt, s ő beszélt emlékeiről, bátyjáról. A devecseri könyvtárosok más könyvtárak olvasói számára is szívesen megszervezik az iszkázi „irodalmi kirándulást”. Az emlékházról háromezer példányban tájékoztatót készítettek, melyet Ágh István írt, és a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár adott ki. Nagy László születésének hatvanadik évfordulóján a devecseri könyvtárosok a környékbeli településeken irodalmi műsorral kívánnak a költőről megemlékezni.

Kovács Emil, a devecseri könyvtár vezetője örömmel mondja:

– Könyvtárunkról van még egy jó hír... 1984 végén a település legszebb, legreprezentatívabb épületébe, a volt Esterházy-várkastélyba költözünk. Az épület kedvező helyen, Devecser központjában fekszik, minden irányból jól megközelíthető. A főútvonaltól való távolsága, a különféle zajoktól való védettsége ideális környezetet kínál az elmélyült szellemi munkához. Az épület a közeli parkkal együtt valóságos csendes zöld sziget. A hasznosítható alapterület csaknem ezeröttszáz négyzetméter. Ez országosan is figyelemre méltó, sajátos hangulatú könyvtár megteremtésére ad nekünk lehetőséget...

Így legyen.

Tüskés Tibor